

2. Ткачук К.Н. та інші. Управління охороною праці: Навч. посібник. / Ткачук К.Н., Мольчак Я.О., Каштанов С.Ф., Полукаров О.І., Ткачук К.К., Полукаров Ю.О., Стасюк В.М. - Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2011. – С.10-12

3. Мавед О.О., Нетудихатка О.Ю. Безпека життєдіяльності: Правові основи безпеки життєдіяльності в системі юриспруденції / О.О. Мавед, О.Ю. Нетудихатка / За редакцією докт.мед. наук професора О.Ю. Нетудихатки. – Одеса: Сімекс-прінт, 2012 – С. 132-148

4. Сорочинська О.Л. Стан охорони праці в Україні та заходи для її поліпшення / О. Л. Сорочинська // Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер. : Транспортні системи і технології. - 2014. - Вип. 24. - С. 240-247.

УДК 349.2

КАРПУШОВА О.В.

ТРУДОВА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ СУДДІВ В УКРАЇНІ

У статті вперше викладається узагальнена наукова думка про трудову правосуб'єктність кандидата на посаду судді, як фундаментального елемента його трудово-правового статусу. Автором сформульовано визначення поняття «трудова правосуб'єктність кандидата на посаду судді», а також окреслена структура цього структурного елемента правового статусу судді. Особлива увага приділяється критичному аналізу спеціальних складових трудової правосуб'єктності кандидата на посаду судді, що передбачаються у виді вимог до кандидатів на посаду судді в законодавстві України про судоустрій та статус суддів. У висновках до статті узагальнюються результати дослідження.

Ключові слова: *вимоги до судді, діяльність судді, кандидат на посаду судді, корпус суддів, правосуб'єктність, статус судді, судова реформа, трудові відносини.*

В статье впервые излагается обобщенная научная мысль о трудовую правосубъектность кандидата на должность судьи, как о фундаментальном элементе его трудово-правового статуса. Главным образом, автором формулируется определение понятия «трудова правосубъектность кандидата на должность судьи», а также определяется структура данного структурного элемента правового статуса судьи. Особое внимание уделяется критическому анализу специальных составляющих трудовой правосубъектности кандидата на должность судьи, предусмотренных в виде требований к кандидатам на должность судьи в законодательстве Украины о судоустройстве и статусе судей. В выводах к статье обобщают результаты исследования.

Ключевые слова: *деятельность судьи, кандидат на должность судьи, корпус судей, правосубъектность, судебная реформа, требования к судье, трудовые отношения.*

The article presents for the first time a generalized scientific idea about the labor legal personality of a candidate for the position of judge, as a fundamental element of his legal status. The author defines the concept of «labor legal personality of a candidate for the position of judge» and outlines the structure of this structural element of the legal status of a judge. Special attention is paid to the critical analysis of special components of the labor legal personality of a candidate for the position of judge, provided for in the form

of requirements for candidates for the position of judge in the legislation of Ukraine on the judicial system and the status of judges. The conclusions of the article summarize the results of the study.

Key words: *body of judges, candidate for the post of judges, judicial activity, judicial reform, Labor relations, legal personality, status of judges, the requirements for judges.*

Постановка питання. Фундаментальною основою т. зв. «світу праці» в правовій державі є вільна праця, якою може займатись будь-яка особа, котра володіє необхідним обсягом правоздатності. Не є виключенням з цього й суддя, котрий відноситься до особливої групи працівників, що володіють, окрім як загальним трудовим статусом, також і спеціальним службовим правовим статусом. Це правове становище судді створює умови, за яких не будь-хто може реалізувати власне право на працю у сфері правосуддя, а лише той, хто володіє належним обсягом правоздатності (чи правосуб'єктності загалом). У відповідному сенсі вимоги до обсягу правосуб'єктності є легальним бар'єром для реалізації права на працю.

З огляду на те, що сьогодні однією з найбільш гострих питань функціонування системи правосуддя України є кадрова криза, можемо дійти висновку, що вирішення цієї проблеми буде здійснюватися шляхом забезпечення усіх громадян України, котрі володіють необхідним обсягом правосуб'єктності для участі в конкурсі на посаду судді, можливістю реалізувати це право. Саме тому, сьогодні досить актуальним питанням є сутність юридичної конструкції «трудова правосуб'єктність кандидата на посаду судді». Додатково загострюється це питання тією обставиною, що трудова правосуб'єктність кандидатів на посаду суддів до сьогодні не була предметом комплексного дослідження українських вчених, хоча історії становлення сучасного правового статусу суддів присвячено низку наукових праць конституціоналістів, адміністративістів та теоретиків права (серед яких І.Й. Бойко, В. С. Єгорова, С.О. Іваницький, В.М. Кравчук, С.М. Мартянова, Л.М. Москвич, Н.В. Охотницька, С.В. Подкопєєв, С.В. Прилуцький, І.О. Русанова та ін.).

Аналіз наукової літератури. Слід зазначити, що юридична природа і зміст трудової правосуб'єктності суб'єктів трудового права загалом та окремі аспекти правосуб'єктності судді вже у тій чи іншій мірі вже розкривались у наукових працях А.Я. Бартківа, С.Я. Вавженчука, В.В. Воловика, П.В. Горінова, І.Б. Іваночко, М.І. Іншина, В.Л. Костюка, Л.М. Москвич, І.В. Пивовар, В.І. Чебан, Т.В. Штих, І.В. Юревич та ін. науковців. Наукові напрацювання цих та інших учених становитимуть теоретичну базу цього наукового дослідження.

Відтак, **мета** цієї статті полягає в узагальненому викладенні наукової думки про трудову правосуб'єктність кандидата на посаду судді, як фундаментального елемента його трудово-правового статусу. Для досягнення окресленої мети виконуються такі *завдання*: 1) сформулювати авторське визначення поняття «трудова правосуб'єктність кандидата на посаду судді»; 2) окреслити структуру трудової правосуб'єктності кандидата на посаду судді та проаналізувати відповідні структурні елементи; 3) у висновках до статті узагальнити результати дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трудова правосуб'єктність кандидата на посаду судді – це особливий елемент юридичного статусу працездатної особи, котрий складається з правоздатності та дієздатності особи, обсяг яких надає можливість особі стати учасником конкурсу на посаду судді з перспективою реалізації права на працю шляхом зайняття посади судді.

Слід мати на увазі, що розглядувана юридична конструкція, як обов'язкова умова виникнення трудових відносин із кандидатами на посаду судді в Україні, є складною системою, котра складається з наступних груп складових елементів:

1. *Група загальних складових трудової правосуб'єктності кандидата на посаду судді.* Цілком очевидно, що кандидат на посаду судді, володіючи спеціальною трудовою правосуб'єктністю, характеризується також і загальними характеристиками трудової правосуб'єктності, котрі не уточнюються в межах спеціального трудово-правового статусу кандидата на посаду судді.

2. *Група спеціальних складових трудової правосуб'єктності кандидата на посаду судді, котрі передбачаються у виді вимог до вказаних осіб у законодавстві України про судоустрій та статус суддів.* Чинне трудове законодавство України містить положення, якими законодавцем встановлюються додаткові вимоги до деяких категорій працівників, котрі обумовлено характером їх професійної діяльності, а також специфікою трудової функції та/або значенням результатів їх праці для суспільства та держави. В окресленому контексті необхідно зауважити на тому, що у ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» до кандидатів на посаду судді вста-

новлюються вичерпний перелік позитивних і негативних вимог. Відтак, на посаду судді згідно ч. 1 ст. 69 вказаного Закону України може бути призначений лише (*позитивні вимоги*):

1) *особа, що є громадянином України*. Зауважимо, що у відповідності до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про громадянство України» «громадянство України» – це «правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках». Між тим, «громадянин України» – це особа, яка набула громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України;

2) *особа, котра не є молодшою тридцяти та не старшою шістдесяти п'яти років*. Ця вікова вимога має також й максимальні вікові межі – на посаду судді може бути призначена особа, котра не є старшою шістдесяти п'яти років;

3) *особа, яка має вищу юридичну освіту*. Згідно до п. 5 ч. 1 ст. Закону України «Про вищу освіту» «вища освіта» – це «сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти». У п. 1 ч. 6 ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначається, що вищою юридичною освітою – вища юридична освіта ступеня магістра (або прирівняна до неї вища освіта за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста), здобута в Україні, а також вища юридична освіта відповідного ступеня, здобута в іноземних державах та визнана в Україні в установленому законом порядку. Вказана вимога є цілком виправданою, адже презюмує наявність у особи, що володіє відповідним рівнем юридичної освіти, тобто, є магістром права (здобувається: на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми; за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою), необхідних знань у галузі права;

4) *особа, яка має стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років*. Досвід у сфері права у законодавстві ототожнюється із записом у трудовій книжці, тобто трудовим стажем. У п. 2 ч. 6 ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» міститься легальна дефініція поняття «стаж професійної діяльності у сфері права», під яким законодавець розуміє «стаж професійної діяльності особи за спеціальністю після здобуття нею вищої юридичної освіти». Відтак, вказане визначення не розкриває сутності означеного поняття, хоча дозволяє вияснити, що відповідний стаж нараховується лише після здобуття особою вищої юридичної освіти ступеня магістра (або ж прирівняної до неї вищої освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста),

Отже, залишається актуальним питанням визначення спеціальностей та посад, роботу на яких варто віднести до стажу роботи у галузі права. Зокрема, К.В. Хлабистова з цього приводу зазначає, що невизначеність видів юридичної діяльності, які сприяли б формуванню високого рівня правосвідомості кандидатів, призводить до нівелювання вказаного критерію. «Так, у стаж роботи в галузі права, необхідний для кандидата у судді, зараховується робота консультанта із судової статистики суду, слідчого чи юрисконсульта на підприємстві. Хоч вказані професії навряд чи дозволять отримати необхідний досвід для здійснення правосуддя. Аналіз судової системи вказує на недостатність для здобувача і стажу роботи на посаді помічника судді. Такий кандидат ознайомлений з канцелярською і технічною, далекою від аналітично-правової діяльності, не має чіткого уявлення про роботу представника/адвоката у процесі, внаслідок чого не зможе повно й об'єктивно оцінювати ситуацію у справі» [1, с. 415–416]. Поряд із тим, І.В. Пивовар вважає, що «особа, яка претендує стати суддею, повинна мати не менше, ніж 2 роки стажу роботи в суді, до призначення її на посаду судді. Для більш детального ознайомлення з організацією роботи суду» [2, с. 53]. На нашу думку, недостатня законодавча визначеність розглядуваної вимоги до кандидатів на посаду судді може обумовлювати зловживання відносно цих кандидатів, що неприпустимо. З огляду на це, потребується внесення змін до ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», якими би встановлювались чіткі критерії розуміння спеціальностей та посад, роботу на яких варто віднести до стажу роботи у галузі права у сенсі відповідної вимоги;

5) *особа, котра є компетентною та доброчесною*;

6) *особа, яка володіє державною мовою*. Конституційний Суд України (КСУ) у своєму Рішенні від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99 у справі № 1-6/99 [3] про застосування української мови зазначає, що під державною (офіційною) мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування у публічних сферах суспільного життя. В Ук-

раїні державна мова визначається у ч. 1 ст. 10 Конституції України, якою встановлюється, що «державною мовою в Україні є українська мова».

Аналізуючи ч. 1 ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» можна помітити, що серед позитивних вимог до кандидата на посаду судді законодавець не передбачає вимогу про обов'язковість проживання кандидата в Україні не менш як десять років.

Поряд із тим, у ч. 2 ст. 69 діючого Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачається, що не може бути призначений суддею громадянин, який (*негативні вимоги*):

1) *визнаний судом обмежено дієздатним або недієздатним*. Обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною згідно п. 1 ч. 2 ст. 293 Цивільного процесуального кодексу України розглядається судом в порядку окремого провадження справи, особливий порядок здійснення якого врегульовано Главою 2 «Розгляд судом справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи» ЦПК України. При цьому слід мати на увазі, що «обмежено дієздатна особа» – це «особа, яка не володіє повним обсягом дієздатності якщо вона страждає на психічний розлад, який істотно впливає на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними або якщо вона зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо і тим ставить себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище». У свою чергу «недієздатність – нездатність суб'єкта права внаслідок малого віку, душевної хвороби чи недоумства здійснювати своїми діями суб'єктивні права та юридичні обов'язки». Отже, особливі вимоги щодо процесу визнання судом особи обмежено дієздатною або недієздатною є цілком закономірними. Так само цілком очевидними є розглядувані вимоги до кандидатів на посаду судді щодо їх дієздатності, що є виправданим бар'єром для реалізації ними права на працю (у відповідному контексті), як з огляду на потребу повної дієздатності для відповідального, належного здійснення суддівських завдань суддею (як суб'єктом трудового і адміністративного права), так і зважаючи на соціально-правову роль та значимість судді у житті людини, суспільства та держави;

2) *має хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню функцій зі здійснення правосуддя*. Той факт, що наявність у особи хронічних психічних чи інших захворювань, які перешкоджають виконанню функцій зі здійснення правосуддя, унеможливають можливість бути кандидатом на посаду судді, є виправданою дискримінацією особи, обумовленою тими ж підставами, що й попередня вимога – наслідками наявності у особи вказаних захворювань (неадекватність дій, упередженість тощо), адже авторитет суду та його рішень багато в чому й небезпідставно пов'язують з авторитетом судді, оцінкою його поведінки як у сфері судочинства, так і поза межами його професійної (службової) діяльності. Зокрема, необхідно мати на увазі, що хронічні психічні захворювання можуть викликати прояви жорстокості й агресії, наприклад у хворих на епілепсію спостерігається різка зміна настрою, вороже й агресивне ставлення до оточуючих [4, с. 243], що, безумовно, унеможливує здійснення такими особами правосуддя;

3) *має незняту чи непогашену судимість*. У п. 1 Постанови Пленуму ВС України «Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості» від 26 грудня 2003 року № 16 під поняттям «судимість» розуміється в якості правового стану особи, який «виникає у зв'язку з її засудженням до кримінального покарання і за зазначених у законі умов тягне настання для неї певних негативних наслідків, і що правильне застосування правових норм про судимість, її погашення чи зняття має важливе значення для вирішення кримінальних справ у разі вчинення особою нового злочину». Відтак, завданням судимості є створення у свідомості засудженого додаткових мотивів утримання від вчинення нових злочинів. Український вчений В.В. Голіна з цього приводу зазначає, що «наявність у законодавстві норм про погашення та зняття судимості, визнання засудженого, у зв'язку з цим несудимим, ще більше стимулює його законослухняну поведінку». Отже, судимість, на думку вченого, є «певною засторогою для особи настання істотних негативних наслідків при відхиленні від законослухняності, вона є формою посилення в особи відповідальності за свою поведінку. Це врешті-решт правовий захід попереджувального впливу на громадян» [5, с. 177]. Таким чином, наявність у особи незнятої чи непогашеної судимості, як бар'єру для реалізації права на працю (в контексті питання, що нами досліджується), є цілком виправданим, як в аспекті забезпечення розумності, доброчесності, доброчесності й відповідальності виконання майбутнім суддею своїх повноважень належним чином, так і з огляду на необхідність забезпечення довіри суспільства до судді та судової гілки влади загалом (очевидно, що судді, які будуть здійснювати правосуддя з непогашеною судимі-

стю, не будуть сприяти довірі учасників судового процесу та суспільства до неупередженості та добропорядності суду).

Висновки. Трудова правосуб'єктність кандидата на посаду судді є обов'язковою умовою виникнення трудових відносин із кандидатами на посаду судді в Україні, а також складною системою, котра складається з наступних груп складових цієї правосуб'єктності: 1) група загальних складових трудової правосуб'єктності кандидата на посаду судді; 2) група спеціальних складових трудової правосуб'єктності кандидата на посаду судді, котрі передбачаються у вигляді вимог до вказаних осіб у законодавстві України про судоустрій та статус суддів, та складаються з: а) позитивних вимог (наявність громадянства України; вікові обмеження, а саме особа не є молодшою 30 та не старшою 65 років; наявність вищої юридичної освіти; наявність стажу професійної діяльності у сфері права щонайменше 5 років; компетентність і доброчесність; володіння державною мовою); б) негативних вимог (кандидатом на посаду судді не може бути: обмежено дієздатна або недієздатна особа; наявність хронічних психічних чи інших захворювань, що перешкоджають виконанню функцій зі здійснення правосуддя; наявність незнятої чи непогашеної судимості); 3) група додаткових складових трудової правосуб'єктності кандидата на посаду судді (відсутність у особи заборони обіймати відповідну посаду; відсутність у особи досвіду притягнення до юридичної відповідальності за вчинення істотного дисциплінарного проступку і т. д.; особу не було раніше звільнено з посади судді за результатами кваліфікаційного оцінювання).

Список використаних джерел:

1. Хлабистова К.В. Проблеми судової реформи: люстраційний аспект. *Формування національної правової системи України в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 21 квіт. 2017 р.). Київ: НАВС, 2017. С. 414–418.
2. Пивовар І.В. Статус кандидата на посаду судді України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 8. С. 51–54.
3. Рішення КСУ у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України: Рішення КСУ від 14.12.1999 № 10-рп/99 у справі № 1-6/99. *Офіційний вісник України*. 2000. № 4. Ст. 125.
4. Бурдін В.М. До питання про тлумачення медичної ознаки неосудності. *Університетські наукові записки*. 2008. № 3. С. 242–249.
5. Голіна В.В. Судимість як соціально-правове явище: сутність, призначення, наслідки. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 2(41). С. 173–182.